

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
REGIONÁLIS POLITIKA ÉS GAZDASÁGTAN DOKTORI ISKOLA
Iskolavezető: Dr. Buday-Sántha Attila DSc

Az identitás területi dimenziói a politika tükrében

Doktori értekezés tézisei

Palkó Katalin

Témavezető:
Pálné dr. Kovács Ilona DSc

Pécs, 2011

1. A témaválasztás indoklása

Az identitásválság kortünet, éppen ezért fontos körüljárni az egyéni és a közösségi (a nemzeti, a politikai, az etnikai, a történeti, a regionális) hovatartozás különböző problémáit. Mindenfajta közösségi identitás kialakulása nem más, mint az összekapcsoló vonások és a másoktól megkülönböztető jegyek felismerése, azaz elkülönülés a többiektől és egyben a csoporthoz való tartozás kinyilvánítása. Megvalósulása a társadalmi szocializáció keretében történik; egyrészt a mikroközösségekben (család, barátok, munkahely), másrészt a hatalmilag irányított vagy befolyásolt közegben (iskola, tömegkommunikáció, pártok stb.).

Az etnográfiai, jogtörténelmi, történeti és igazgatási szakirodalom is régóta jelzi már a lokalitások, kistérségek, régiók önálló entitásként való megfogalmazódását. Az iparosítás előtti társadalmakban az identitástudat a többé-kevésbé zárt közösségekhez kötődött – magától értetődő élményként. Az azonosulás az egyén által könnyen érzékelhető „egységekhez”, úgymint a saját önkormányzatú területhez (város, megye, tartomány) vagy testülethez (pl. céhszervezet), esetleg személyhez (pl. püspök, hűbérúr) kapcsolódott. A tőkés fejlődés azonban – a mobilitás fokozódásával – megszüntette ezeket a hagyományos közösségi kereteket: tömeges lak- és munkahelyelhagyásra, illetve társadalmi rétegváltásra és foglalkozás-módosításra kényszerítve az embereket, ezáltal pedig egyéni atomizálódást és identitásválságot generálva. Ugyanakkor a szabványosító hatásra adott válaszként – néha ösztönösen, máskor tudatosan – fokozta a sajátosságok, az eltérések és az eredetiség igényét és értékét. A gyökerek feltárásának mozgatója sokszor azoknál a csoportoknál volt a legerősebb, amelyeknél az egyéni és a kollektív elidegenedés már erőteljesen éreztette hatását. (Joó, 1998)

Ma már – akárcsak a modernitás előtti időszakban – a megosztott közhatalom és a különböző szintű politikai entitások egymásra tevődése a természetes, valamint az ezzel együtt járó többes identitás. A regionalizmust nem a nemzeti szolidaritás megbontásaként értelmezik, hanem éppen fordítva, a területi monolitizmus megosztásában látják a megoldás kulcsát azokban az esetekben és helyzetekben is, amelyekre évtizedek, sőt néhol évszázadok óta az eltérő nemzeti közösségek közötti kilátástalan háborúskodás volt jellemző.

A területi sajátosságokat és együttműködéseket kiaknázó regionalizmus ma az európai kontinens versenyképességét erősítő egyik legmarkánsabb térségfejlesztési stratégia, a nemzetállamokon belüli és azokat áthidaló, egymásba fonódó, együttműködő regionális

szerveződése a belső kohézió legfontosabb erőforrása. A regionalitás horizontális összetartozást jelent, térbeli mellérendeltségi viszonyt, a belső piacok és a termelési rendszerek kapcsolatát, ökonomikus egységet, amely mentes a hierarchiától és szerves eredetű. Az ismert és tiszteletben tartott (legitim) eszközök a közösség számára nem a politikai vagy uralmi hierarchiát tartósítják, hanem a táj és a települések megőrzött, sajátos értékeit, az emberi és kulturális erőforrások arányát tekintik mérvadónak. Az erőforrások között tehát főszerepet kap a gazdaság prioritása, túlsúlya helyett/mellett is az ember, akinek eredete, öröksége a kultúra és a tradíció térbeli összhangjának biztosítója. (A. Gergely, 1996b)

Megállapítható, hogy ahol a régiók valamilyen fokú (pl. politikai, közigazgatási) önállóságot élveznek, a lakosságnak vagy legalább a politikai elitnek kialakul bizonyos mértékű regionális identitása. És fordítva: ahhoz, hogy egy térség társadalmi és politikai értelemben (is) régióvá váljon, a regionális identitás is fontos „kellék”.

2. A kutatás célja

A dolgozat *első célja* annak bemutatása, hogy a területi identitás, még ha sokak számára elvont fogalomként jelenik is meg, a rendelkezésre álló – zömmel külföldi – forrásanyag segítségével körüljárható és értelmezhető. Jelen esetben különösen fontosnak éreztem az elméleti háttér kidolgozását, mivel e téren óriási információhiánnyal is szembe kell nézni, nem beszélve a fogalmi, módszertani bizonytalanságokról. A fejlett nyugati országokban oly divatos interdiszciplináris kutatási irány ugyanis a magyarországi szakirodalomban¹ ma még nem túl széleskörű.

A térségi identitás a társadalmi identitástudat szerves részeként értelmezhető, melynek alapján az egyén a személyi kapcsolathálónál (network) tágabb, földrajzi kategóriákkal meghatározható társadalmi csoport tagjának érzi és vallja magát. A helyi, területi, közjogi és politikai struktúrák legitimálása jelentős mértékben múlik a helyi társadalom identitásán, sőt a helyi kötődés új fejlesztési erő és forrás alapja is egyben – a közösségi aspektus semmiképpen sem hagyható figyelmen kívül. A területi identitás tehát nem egyszerűen egy társadalmi identitástípus, hanem olyan – térbelileg lehatárolt alapon létrejött – forma, amelyben két

¹ Kivételt képez ez alól például Oláh Miklós, Bóhm Antal, Pálné Kovács Ilona és Bugovics Zoltán néhány munkája.

egymással összefüggő, egymáshoz szorosan kapcsolódó kategória van, egy földrajzi-területi és egy kulturális.

A területi identitás fellelhető és mérhető számos nyugat-európai országban. A dolgozat *második célja* a választott államok egyes területi egységeiben (tartományában, illetve régiójában) e tárgykörben folytatott empirikus kutatások ismertetése, illetve annak feltárása, hogy ezek az eredmények szolgálhatnak-e tanulsággal számunkra.

A munka *harmadik célja*, hogy a hazánkban egy-egy tájegységben, illetve tervezési statisztikai-régióban végzett (Baranyi et al., 2002; Bugovics, 2004; Kákai, 2000, 2009; Szoboszlai, 2000) felmérések szintetizálásával feltárja, hogy a lakosság, illetve az elit körében mely területi egység esetében mutatható ki az identitás. Ennek keretében vizsgálandó, mennyire állja meg a helyét az a kijelentés, hogy a megye a maga ezeréves hagyományaival identitáshordozó, továbbá az is, hogy mennyire „zilálta szét” az elmúlt két évtized ehhez a közigazgatási egységhez való pozitív viszonyulást.

Végül, az értekezés célul tűzi ki a hazai országos politikai elit körében annak feltérképezését, hogyan vélekednek a régió-megye problémáról, ezen belül pedig kiemelten az identitásbázisú régióalkotás esélyéről.

A közvéleményben nyilvánvalóan él egy kép arról, hogy az egyes pártok milyen álláspontot képviselnek ebben a kérdésben. A dolgozatban arra szeretnék rámutatni, hogy a magyar regionalizáció mennyire átpolitizált, és erősen érdekfüggő, azaz – elsősorban a párt- és választási programokon keresztül – jól nyomon követhető az a változás, ahogyan a témához való viszonyulásuk formálódott. Kísérletet teszek továbbá annak a politikai bonmot-nak a bizonyítására, miszerint „az üléspont határozza meg az álláspontot”.

Ezen túlmenően fontosnak tartottam elemezni azt is, hogy ha az országos politikai elit tagjai egyúttal helyi potentátok is, illetve megyei vagy regionális szinten töltenek be vezető pozíciót, az mennyiben „téríti el” őket pártjuk hivatalos véleményének képviseletétől. A mandátumhalmozás ugyanis más-más tényező által lehet determinált (ki a visszatérési utat, ki pedig a felemelkedési lehetőséget látja benne), ezért egyáltalán nem mindegy, hogy melyik funkciójuk kerül előtérbe, mikor e témában nyilatkoznak meg.

3. Kutatási hipotézisek

A kutatás során egy összetett, több szempontot is átölelő kérdéskör bontakozott ki előttem, a dolgozatban ezek megválaszolására tettem kísérletet.

1. A nagy nyugat-európai demokráciák majd' mindegyikében jelen van a regionális identitás, amely eltérő okokra vezethető vissza (tradicionálisan etnikai, történelmi, esetleg vallási), de megléte önmagában nem eredeztet területi (közigazgatási) reformot, modernizációs lépéseket.
2. A területhez kötődő identitás a fejlődés egyik kritériuma, ezért ennek megléte a belső tényezők aktivizálásakor, a fejlődési folyamatok kialakulásakor vagy új régiók létrehozásakor a sikeresség egyik előfeltétele. Az erősebb identitástudat a versenyképességre és a sikerességre pozitív hatással van, illetve fordítva, azaz minél fejlettebb egy térség, annál erősebb a kötődés foka.
3. A modernizációs kényszer vezérelte, felülről irányított regionalizáció még intézményesülése ellenére sem eredményez területi identitást.
4. Magyarország területi lehatárolásának kérdésében a politikai-hatalmi döntések érdek- és nem értékvezéreltek, és ahol a tudományos és szakmai szempontok csak másodlagos szerepet tölthetnének be.

4. A dolgozat felépítése

A problémák felvetésére megfogalmazott hipotézisek igazolásának, illetve megválaszolásának érdekében a tanulmány *első fejezetében* szerepelnek a téma szempontjából legfontosabb és nélkülözhetetlen fogalmi meghatározások. A vizsgálat tárgyát képező regionális identitás megközelítése két oldalról tűnik célszerűnek: az egyik az identitás kérdése, a másik a területi dimenzió (földrajzi vonatkozás, a globális-lokális ellentét), ezért először az identitás, majd a régió definícióját kísérem meg, és csak ezután ismertetem a regionális identitásra vonatkozó szakirodalmi felfogásokat. A regionalizmus–regionalizáció fogalompár tisztázásától sem tekinthetünk el, hiszen az identitás nézőpontjából e kettő markánsan elkülönül. A helyi társadalmak, s köztük a regionális kisebbségek hordozói a kulturális és a politikai közéletben

kezdték függetlenedési törekvéseiket, miután az állami adminisztráció és az igazgatási függésrend meglehetősen központosított volt és maradt. Az elmúlt évtizedekben azonban ez a „leszakadási” tendencia spontán küzdelmekbe torkollott, s elsősorban a regionális igazgatási önállóság megszerzésére irányult. A regionalizmus mint mozgalom a munkaerő-gazdálkodás, a piacok és üzemek telepítése, a helyi sajtó és nyilvánosság, a területi tervezés és a regionális bankrendszer megteremtése útján, vagy épp a helyi-regionális nyelvi kultúra megerősítésével szimbolizálja a függetlenedési törekvéseket.

Ha mintának vagy modellnek egy az egyben nem is adaptálhatók a nyugat-európai tapasztalatok, azért mindenképpen érdemes megérteni és figyelembe venni az ott zajlott és jelenleg is zajló folyamatokat és eseményeket. A *második* fejezet egyrészt azzal a szándékkal készült, hogy bemutassa a regionális identitás szempontjából vizsgálni kívánt országokat (Ausztriát, Spanyolországot, Nagy-Britanniát), amelyek „keretét szolgálnak” és meghatározzák a kiválasztott területi egységek (Burgenland, Katalónia, North East) „életét” és működési feltételeit. A fejezet – másrészt – ezekkel a területi egységekkel foglalkozik, a regionális identitás létezését keresve, illetve azt vizsgálva, hogy szolgálhatnak-e mintául Magyarország számára.

Hazánkban az önkormányzatiság felszínre hozta a korábban eltitkolt, elfojtott, háttérbe szorított helyi/területi igények érvényesítésének lehetőségét, megteremtve ezzel az identitás kialakulásának feltételeit. Ennek megjelenési formái a régi-új szimbólumok (címerek, zászlók), a tradicionális népszokások, ünnepek felelevenítése, helyi kommunikációs eszközök alapítása és működtetése (tv, újság), illetve a civil szféra feléléde és működése. Míg tehát a helyi identitás keretei újraformálódtak, regionális szinten még egyáltalán nem tisztultak le az érdekek. Ebben sok tényező játszik közre, többek között a mezoszint tisztázatlan szerepe (megye vagy régió probléma), a politika évek óta húzódó döntésképtelensége. Az egyik legfontosabb kérdés annak megválaszolása, hogy mi legyen a megyékkel. A hozzájuk való kötődés egyik alapvető bázisa az, hogy az állami és politikai intézményrendszer már ezer éve megyei léptékben működik. Emellett természetesen a maga földrajzi, természeti, települési, épített és társadalmi kulturális sajátosságaival része a társadalmi és nemzeti tudatnak, azonosulási és vonatkozási pont az emberek számára. Természetesen léteznek az aktuális közigazgatási határoktól független tradicionális területi identitások, megyecsonkokra, földrajzi (Cserehát, Őrség, Ormánság stb.) és néprajzi tájakra épülve (Mezőföld, Göcsej, Hajdúság stb.), ezek azonban a politikai térfelosztás számára ma már közömbösek, s e táji identitások modern tartalma tisztázatlan. A nagytáji,

többségi léptékhez való társadalmi viszonyrendszer, kötődés és a regionális identitás kérdése még ennél is bizonytalanabb. A *harmadik fejezet* tehát ezt a problémát járja körül annak érdekében, hogy rátaláljak arra a területi egységre, amely a legalkalmasabb „táptalajául” szolgálhat a területi identitás kialakításához.

Nagy a döntéshozók felelőssége, mert egyrészt figyelembe kell venniük az adottságokat, ugyanakkor tiszteletben kell tartaniuk a területi közösségek identitását, még akkor is, ha ez látszólag nem jelentkezik kényszerítő erővel. A térhez való kötődés és viszony, az érdekeltség felismerése, felismertetése közvetítő intézményeket igényel, ennyiben mesterségesen is formálható. Magyarországon is lehet tehát létjogosultsága a regionalizálásnak, így figyelmen kívül hagyható az az érv, hogy egyértelmű regionális identitás jelenleg nehezen kimutatható. A regionális lépték beillesztése az állami-politikai irányítás rendjébe – nemzetközi tapasztalatok alapján – hosszabb időt, alapos felkészülést és előkészítést igényel, azt szem előtt tartva, hogy a felülről vezérelt, a területi szereplőkre ráerőltetett megoldások jelentős diszfunkciókat eredményezhetnek, és gátolják az azonosulási folyamat végbemenetelét, ami az egész rendszer legitimitását gyengíti. (A. Gergely, 1999; Pálné, 1997, 2009) Kérdés tehát, hogy az országos politikai elit képes-e feloldani ezt az ellentmondást. A *negyedik fejezet* az országgyűlés képviselői között végzett felmérés² keretében erre keresi a választ.

A dolgozat lezárásaképpen *összefoglalom* az új eredményeket és megállapításokat, illetve megfogalmazom azokat a javaslatokat is, amelyek a kutatás eredményével hozzájárulhatnak a területi identitásnak, mint a térbeliség egyik vetületének, az elterjedéséhez.

5. A kutatás módszertana

A dolgozat jelentős mértékben támaszkodik a szakirodalom feldolgozására. Ahogyan azonban sem a régió, sem az identitás, úgy a területi azonosságtudat fogalma sem gyökerezik olyan mélyen a szociálpszichológia, a földrajz-, a regionális és a rokon tudományokban, hogy jelentése világosan, egyértelműen és mindenki számára elfogadottan meghatározható lenne. Így – mint oly sok esetben – az alkalmazott definíciók sokaságával kerülünk szembe, melyek interdiszciplináris megközelítést igényelnek, azaz a földrajz és a regionális tudomány vonatkozó

² A dolgozat esettanulmánya a 2006–2010 közötti parlamenti ciklus erőviszonyait tükrözi, az e fejezetben szereplő elemzések olvasásakor ezt kell szem előtt tartani!

alpművei mellett a témához kapcsolódó történelmi, szociológiai, politológiai, közgazdasági és néprajzi munkákat is alkalmazni kellett.

Az elméleti kérdések külföldi szakirodalma széleskörűen dolgozza fel a regionális identitás problematikáját, különböző – elsősorban szociálpszichológiai (pl. *Paasi*, 1989; *Bourdieu*, 1985; *Blotevogel et al.*, 1989) – nézőpontból. Az egyes külföldi (minta)modellek bemutatásakor pedig politikai és történelmi hivatkozásokat kellett keresni, ami Katalónia esetében meglehetősen egyszerű feladatnak bizonyult, hiszen e régió – több szempontú – elemzése a regionális tudomány „fősodrához” tartozik (lásd pl. *Keating*, 2003). Az irodalmi gyűjtőmunka fontos eleme volt a szomszédos Burgenlandra vonatkozó anyagokat felkutatása, hogy megismerhetővé váljon a nyugati határ másik oldalán élők véleménye és nézőpontja egy meglehetősen sajátos területi egységről. Az ott élő és dolgozó szerzők azonban jobbra a tartomány történelmének feldolgozására fókuszálnak, kifejezetten a burgenlandi identitás kérdésével foglalkozónak egyetlen tanulmányt (*Widder*, 1998) találtam, azt is „csak” egy gyűjteményes kötet részeként.

A fejlett nyugati országokban az identitásvizsgálatok régóta az egyik legdivatosabb interdiszciplináris kutatási iránynak tekinthetők, így Magyarországon is régóta esedékes a részletes, feltáró vizsgálatuk. Hazánkban az MTA Regionális Kutatások Központjában a nyolcvanas évek közepétől folynak, elsősorban a földrajzi identitás térelemeivel foglalkozó, kisebb területekre (falvak, városrészek, kistérségek) koncentráló elemzések. A nagyobb léptékű, regionális tárgyú vizsgálatok köre – tapasztalatom szerint – ma még nem túl széles, kivételt képez ez alól Oláh Miklós, Böhm Antal, Bugovics Zoltán és Kákai László néhány ez irányú – általam is hivatkozott – munkája.

Az identitás tudományos igényű mérése rendkívül nehéz feladat, leginkább empirikus kutatás segítségével bemutatható. (A külföldi példák esetében is ezúton zajlott a kérdés feltárása.) A – gyakorlatban legtöbbször alkalmazotthoz hasonlóan – kutatásom alapját egy kérdőív képezte, azért hogy képet kaphassak az ország vezető politikai elitjének véleményéről.

A kérdőív fő témakörei az alábbiak:

- az identifikációs térség behatárolása,
- a megkérdezett szerepe a közösségben és környezetében,
- a nagyobb térségekhez fűződő viszony,
- a vizsgált térség különleges jellemzői,
- a kérdés politikai bázisának lehetősége.

Emellett számos esetben – a kérdőív kitöltésekor – spontán beszélgetés alakult ki köztem és a politikusok között, ami az összkép további árnyalását segítette, illetve megkönnyítette a végső következtetések levonását.

A statisztikai adatok elemzése is fontos része az identitásvizsgálatnak. Az egyik kiinduló hipotézis szerint az erősebb identitástudat a versenyképességre is hatással van, melynek igazolásához a statisztikai mutatószámok széles tárháza használható (pl. gazdasági fejlettség, GDP, termelési szerkezet, foglalkoztatottság, infrastruktúra). Az empirikus felmérést is matematikai-statisztikai módszerekkel, mint például az egyes változók közötti korreláció-, regresszió, illetve gyakorisági számításokkal értékelem ki.

6. A kutatás eredményei, a hipotézisek igazolása

***Hipotézis I.** A nagy nyugat-európai demokráciák majd' mindegyikében jelen van a regionális identitás, amely eltérő okokra vezethető vissza (tradicionálisan etnikai, történelmi, esetleg vallási), de megléte önmagában nem eredeztet területi (közigazgatási) reformot, modernizációs lépéseket.*

A külföldi példákon keresztül – az eltérő gyökerek feltárása, valamint a területi közigazgatás bemutatása által – az első hipotézist bizonyítottam látom. A vizsgált európai országokban más-más forrásból fakad a *regionális identitás*, de léte igazolható, empirikus adatokkal szemléltethető.

A *katalán* nemzeti mozgalom magját az etnikai hovatartozás és a saját nyelv ismerete jelentette, de az erős regionális öntudat is fontos szerepet játszott. Az autonómia létrejöttében kétségkívül döntő tényező volt a nemzetiségi, a nyelvi-kulturális elem, valamint a történelem, mégsem személyi elven, etnikai alapon szerveződött, hiszen – nemzetiségi hovatartozásuktól függetlenül – az adott terület lakosságának közössége a belső önrendelkezés alanya. Az identitás tehát nem etnikai jellegű, hanem inkább területi alapú, azaz mindenki számára „biztosított”, kultúrájától, nyelvétől vagy születési helyétől függetlenül. (Scotoni, 1996)

Ausztriában a monarchia felbomlása után egyáltalán nem volt biztos, hogy az új államalakulat sikerre ítéltetett-e. Ehelyütt született *Burgenland*, egy mesterséges, a történelmi visszatekintésekben gyakran „szegényházként” (Armenhaus) aposztrofált tartomány, amely állandóan a valahová tartozást kereste, saját identitását akarta létrehozni; munkaerejét exportálta, életstílusát importálta. Habár történelmének első szakaszában (1921-38) szilárdnak mondható

identitást feltételeztek a politikai szférából, valójában a lakosságnál mindez csekély visszhangra talált. Az egész területet lefedő tartományi tudat kialakulásáról csak a '60-as évektől beszélhetünk, szoros összefüggésben a gazdasági felemelkedés kezdetével. Ma már elmondható, hogy van valamifajta „Burgenland-elfogadás”, azaz lakói burgenlandinak érzik magukat. Létezik az a csoport, amelyik inkább a tartománnyal, mint Ausztriával azonosul. Szerintük kultúrájuk és mentalitásuk világosan elkülönül az „alpesi(hegyvidéki)-osztrákokétól”. Nem hagyhatók figyelmen kívül azonban azok az emberek sem, akik szinte tudomást sem vesznek Burgenlandról mint önálló entitásról. Egyértelműnek látszik, hogy a közös múlttal nem rendelkező, művi terület esetében pusztán politikusi szándékokkal és a jog eszközével nem jött létre területi azonosságtudat. Az, hogy keletkezése után majd' 40 évvel beszélhetünk csak először valódi tartományi tudatról, a jelenség gyökeret verése és erősödése csak ekkortól megfigyelhető, világosan jelzi számunkra is egyrészt azt, hogy az időtényező mennyire hangsúlyos, azaz csak több évtizedes távlatban képzelhető el egy valódi történelmi, kulturális hagyományokkal nem rendelkező egységnél a kötődés kialakulása. Másrészt arra is rávilágít, hogy az identitásképzésre alkalmas tényezők (pl. szimbólumrendszer, pezsgő kulturális élet, gasztronómia stb.), az alulról építkező, a civil társadalom közös akaratán alapuló összefogás és tenni akarás, valamint azon érdekek és értékek megtalálása, amelyek világosan megkülönböztethetővé teszik az adott területi egységet, mennyire fontosak. (Widder, 1998)

Északkelet-Anglia esete példázza és igazolja leginkább a hipotézis azon részét, hogy *a létező azonosulás önmagában nem eredeztet területi reformot*. Amíg az ott élőkkel nem sikerül maradéktalanul elfogadtatni egy új terv létjogosultságát (ld. választott regionális gyűlések megalakítása), amíg a központból érkező diktátumként élük meg a reformként beharangozott intézkedéseket, addig semmilyen identitásbázis nem elegendő az átalakulás sikeréhez. Hiszen a Londonban megtervezett és onnan is irányított „Észak-projekt” az angol régiók számára nem biztosította a valódi eszmecsere lehetőségét; ékes bizonyítékául annak, hogy nem lehet csupán „felülről” vezényelni egy ilyen folyamatot. (Smith – Wistrich, 2010) A területi identitás jelenléte tehát nem szükségszerűen öltött testet a regionális gyűlés létrehozását támogató szavazatokban. Az északkelet-angliai szavazó ugyanis hiba érezte magát regionálisan megkülönböztethetőnek, a felállítandó szervezet súlytalanságától való félelem, valamint a politikai osztállyal szemben növekvő bizalmatlanság jól körülhatárolható elemei az identitás (alulról eredő) és a politikai várakozás (a központból) közötti szakadék létrejöttének. (Giovannini, 2009)

Hipotézis 2. *A területhez kötődő identitás a fejlődés egyik kritériuma, ezért ennek megléte a belső tényezők aktivizálásakor, a fejlődési folyamatok kialakulásakor vagy új régiók létrehozásakor a sikeresség egyik előfeltétele. Az erősebb identitástudat a versenyképességre és a sikerességre pozitív hatással van, illetve fordítva, azaz minél fejlettebb egy térség, annál erősebb a kötődés foka.*

A gazdasági és infrastrukturális háttér meghatározza az identitás alapjául szolgáló faktorokat, és az identitásvizsgálat kiemelt kategóriáját is képezi, hiszen a fejlődés olyan kulcsfontosságú mozgatórugója, amely szoros kapcsolatban áll az ott élők kötődésével: hiányuk az életkörülmények romlását eredményezi, s elvándorláshoz, így az azonosulás érzésének elvesztéséhez vezet.

A második hipotézis első részében megfogalmazottakat, a gazdasági és infrastrukturális háttér területitúdat-építésben betöltött kulcsfontosságát a burgenlandi folyamatok elemzése alátámasztja. A tartományi tudat kibontakozása és a gazdasági fejlődés – itt is igazolandó a hipotézist – párhuzamos pályán halad, azaz a '60-as évektől a javuló gazdasági feltételek hatására (pl. cégek letelepedése, új iparágak meghonosodása, az elvándorlási és ingázási kényszer csökkenése) mindinkább kialakul a térségi kötődés. Bár a valóban látványos növekedési pályára állás csak a '90-es évek elején – a nemzetközi fellendülés és a határnyitás, a perifériális helyzet megszűnésével egyidejűleg – következett be, és sokkal inkább az addigi mintákat megismételve, külső faktorok által meghatározottan. A mára relatíve kedvező helyzete és a kitörési pontok megtalálása lehetővé tette az itt élők számára, hogy büszkék lehessenek a sokáig és sokak által csak lesajnált országrészre. „Ausztia Nyírsege” fejlődése során bebizonyította ugyanis, hogy egy sanyarú sorsú, gyökerek nélküli egység – igaz, több évtized alatt – a főként turizmusra alapozott gazdasági prosperitás eredőjeként ma már képes megélhetést biztosítani; nem kényszerítve ingázásra vagy elvándorlásra lakóit, így teremtve meg a kötődéshez szükséges bázist.

A vizsgált spanyol tartomány által pedig bizonyítva látom a második hipotézis azon kitételét, miszerint „... minél fejlettebb egy térség, annál erősebb a kötődés foka”, hiszen reflektálni tudott a belső, gazdasági jellegű migrációra. Területi tudata, amely hosszú évszázadokra nyúlik vissza, képes volt az átalakulásra, etnikai jellegéből regionálissá vált. A betelepülőket a versenyképes és sikeres gazdaság Katalónia hívévé tette, és egyben felkínálta számukra a valahová tartozás érzésének lehetőségét. Az autonóm közösség országon belül kivívott pozíciójában döntően közrejátszott az a gazdasági potenciál, amellyel Katalónia hozzájárul Spanyolország nemzeti jövetelméhez. Az önállóság növeléséért folytatott, állandónak mondható küzdelem szilárd bázisa

az országost meghaladó fejlettségi szint, amely egyben jogalapot szolgáltat a régió politikai vezetésének a források központosítása elleni harcban.

Hipotézis 3. *A modernizációs kényszer vezérelte, felülről irányított regionalizáció még intézményesülése ellenére sem eredményez területi identitást.*

Magyarországon olyan homogén nyelvi, történelmi és kulturális gyökerekkel rendelkező területi egységet, amely a nyugat-európai identitásmintáknak is megfeleltethető, nem vagy alig találunk. Az e jellemezőkkel körülírható tér hazánkban *elsősorban maga az állam, másodsorban pedig* – jelen ismereteink és a vonatkozó kutatások szerint – *ma többé-kevésbé a megye*, amely még csíráiban hordozza annak lehetőségét, hogy a közös múlt és kultúra bázisán identitáshordozó egységgé váljon. Hiszen a viszonylag új keletű *regionális gondolkodásmód a mindennapok szintjére kevéssé szivárgott le, mivel hiányzik mind a kulturális és oktatási, mind a gazdasági szféra, illetve a közigazgatás tudatformáló intézményrendszere.* Az ezredforduló után az identitás és tércategóriák közötti összefüggést elemző kutatások következtetéseikben alapvetően nem térnek el a korai empirikus vizsgálatok konklúzióitól: a régiók kohéziós ereje messze elmarad a nemzeti, valamint a lokális identitás mértékétől, sőt a megyei identifikációs szintet is alig éri el, vagy meg sem közelíti azt. Az okok sokrétűek: a régiók lehatárolása óta kevés idő telt el, a kohéziós folyamat még sehol sem, vagy csak a kezdetén tart³, a tagmegyék között pedig sokszor erős, helyenként feloldhatatlan ellentétek húzódnak. A jelenlegi régiók „felülről létrehozott” jellegével, politika uralta szervezetével ugyanis nehéz az azonosulás. *Ezért meglehetősen bizonyossággal kijelenthető, igazolva a harmadik feltevésünket, hogy a regionális öntudat hiánya tipikusnak mondható. Ha jelenleg az egyes régiókban van is valamilyen közös érdekképző, az többnyire nem más, mint a pályázati lehetőségek és a kiaknázható források megtalálása.*

Hipotézis 4. *Magyarország területi lehatárolásának kérdésében a politikai-hatalmi döntések érdek- és nem értékvezéreltek, és ahol a tudományos és szakmai szempontok csak másodlagos szerepet tölthetnének be.*

Az országos politikai elit tagjai⁴ teljes mértékig tisztában vannak azzal, hogy a területi közigazgatási rendszer fenntartása, illetve egy új kialakítása csak az ő döntésükkel születhet meg.

³ Míg a megyék többségében az intézményesülés teljes folyamata lezajlott!

⁴ Ismételtlen utalnék arra a megjegyzésre, hogy a kutatás a 2006–2010-es parlamenti ciklusban zajlott, így az akkori erőviszonyokat tükrözi.

A kompromisszum esélye azonban – híven tükrözve a más fontos kérdésekben megmerevedett frontvonalakat – szinte nulla. Annál is inkább, mert mindegyik párt markáns véleménnyel rendelkezik, melyben, ne legyenek kétségeink, az egyes képviselők között fel-felbukkanó „elhajlások” nem érvényesülhetnek.

A Fidesz hivatalos álláspontja a régiók létével szembeni határozott elutasítás egyik indokaként azt az elvet vallja, hogy nem kívánják nevüket adni egy olyan területi beosztáshoz, amelyben az ott élők között az összetartozás érzése nem alakult ki, illetve semmilyen azonosságtudat nem formálódott bennük ezzel a térelemmel. Úgy vélik, hogy egy hagyományok, történelmi gyökerek, szimbólumok és földrajzi kapcsolódás nélküli országrész sosem, vagy csak hosszú-hosszú évtizedek múltán lehetne identitáshordozó; a megyékben azonban – ma még – fellelhető mindez, így ennek megszilárdítására és felerősítésére kellene törekedni. A regionalizációt tehát, bár ellenérvek között nem ez áll az első helyen, az identitástényező figyelembevételére alapján sem támogatják, hangsúlyozva továbbá, hogy a magyar megye – mint középszint – megfelel minden olyan feltételnek, amelyet az európai szervezetek a régió meghatározására megfogalmaztak; azaz Magyarországon a régió mint az államberendezkedés középszintje: a megye.

A régiót az ország modernizációs folyamatának elengedhetetlen részeként kezelő MSZP képviselői készséggel elismerik, hogy regionális kötődésről nem beszélhetünk. Nem gondolhatunk másra tehát, minthogy az identitástényező szerepe nem hangsúlyos, számukra a régiók létrehozása nem emocionális tényezőkön alapul. A magyarországi *regionalizáció* egyik legfontosabb motivációjának pedig nem mást, mint az *uniós forrásokhoz való hozzáférést tartják.*

A hipotézis utolsó kitételére utalva – nem csökkentve a politikusok felelősségét – azt is meg kell említeni, hogy a politikai szféra helyzete korántsem egyszerű, hiszen *maga a szakma sem képvisel egységes álláspontot, 2-3 irányvonal (a megyék mellett kitartók, a fontolva haladók és a radikális átalakítás pártiak) egyszerre van jelen, így „kényszerítve” őket, de egyben meg is könnyítve számukra, hogy a nekik tetszőt, a saját szájuk íze szerint valót pártolhassák. Nagyban erősíthetné tehát a kérdés dülőre vitelét, ha először a tudomány berkein belül sikerülne közös nevezőre jutni, úgy, hogy a még csak kevesek által fontosnak vélt identitásfaktorial is foglalkozzon.*

8. Jövőbeli kutatási lehetőségek

Az általam végzett vizsgálat során és az elmúlt időszak történései kapcsán számos olyan kérdés merült fel, amely indokolná a felmérés újbóli elvégzését, de már a 2010-ben felállt Országgyűlés tagjai körében. Hiszen mind az erő-, mind pedig az érdekviszonyok erőteljes átrendeződésének lehetünk szemtanúi: a kutatásban szereplő kormánypárt mára – súlyát veszítve – ellenzékbe szorult, míg az akkori ellenzék vezető ereje elsöprő, kétharmados többséggel gyakorolja a hatalmat, kitörve a minősített többségi döntéshozatal csapdájából, és egyben lehetőséget kapva a közigazgatást is érintő fontos kérdések megválaszolására. Új szereplők is megjelentek a politikai palettán, ezen formációk álláspontjának megismerése és elemzése is hasznos lenne.

Jelenleg minden jel arra utal, hogy *a megyék* újrapozicionálása – feladat- és hatáskörük, valamint finanszírozási rendszerük áttekintésével és felülvizsgálatával – megindult, és elmozdulás tapasztalható a megtépzott megyei identitás erősítésének irányába.

A tézisfüzetben felhasznált irodalom

- A. Gergely András (1996a): *Kisebbség – etnikum – regionalizmus I.-II.*, MTA PTI, Budapest
- A. Gergely András (1996b): *Identitás és etnoregionalitás*. MTA PTI, Budapest
- A. Gergely András (1999): *Kisebbségek és az integrációs csatlakozás – Tematikus közelítések Magyarország európai integrációs csatlakozásának háttérelmezéséhez*. Integrációs tanulmányok, MTA PTI, Budapest
- Baranyi Béla – Balcsók István – Dancs László (2002): A polgármesterek térségi kötődéstípusainak vizsgálata az Észak-Alföld régióban. – *Területi Statisztika* (5(42). évf.) 3., p. 253-270.
- Blotevogel, Hans Heinrich – Heinritz, G., – Popp, Heribert (1989): „Regionalbewusstsein” – Zum Stand der Diskussion um einen Stein des Anstosses. – *Geographische Zeitschrift* (Jg. 77) 2., p. 65-88.
- Bourdieu, Pierre (1985): Az identitás és a reprezentáció. – *Szociológiai Figyelő* (1. évf.) 1., p. 7-22.
- Böhm Antal (2002): Lokális és regionális identitás. – *Comitatus* (12. évf.) 4., p. 29-33.
- Bugovics Zoltán (2004): Helyi társadalom és területi identitás. – *Comitatus* (14. évf.) 9., p. 5-19.
- Giovannini, Arianna (2009): *The UK devolution process: new challenges and unsolved questions. The case of the North of England*. Regional Studies Association International Conference (Leuven, Belgium, 5th-9th April)
<http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2009/apr-leuven/papers/Giovannini.pdf> (Letöltés: 2010. 06. 30.)
- Ipsen, Detlev (1994): Regionale Identität – Überlegungen zum politischen Charakter einer psychosozialen Raumkategorie. In: Lindner, Rolf (Hrsg.): *Die Wiederkehr des Regionalen – Über neue Formen kultureller Identität*. Campus Verlag, Frankfurt/M.–New York, p. 232-254.
- Joó Rudolf (1988): *Etnikumok és regionalizmus Nyugat-Európában*. Gondolat, Budapest
- Kákai László (2009): *A régió belső kohéziója, az elit véleménye, identitása alapján*. In: Pálné Kovács Ilona (szerk.): *A politika új színtere: a régió*. Századvég, Budapest–Pécs, p. 111-132.
- Keating, Michael (2003): *Culture, institutions and economic development*. Edward Elgar, Cheltenham
- Oláh Miklós (2000): Adalékok a regionális identitás megrajzolásához. In: Glatz Ferenc (szerk.): *Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés*. MTA, Budapest, p. 143-181.
- Paasi, Anssi (1989): A régiók fejlődése és a regionális identitás kialakulása. – *Tér és Társadalom* (3. évf.) 3., p. 70-79.
- Pálné Kovács Ilona (1997): Lokális identitás, regionalizmus, helyi önkormányzatok. In: Kárpáti Zoltán (szerk.): *Társadalom és területi folyamatok az 1990-es évek Magyarországon.*, MTA TKKK, Budapest, p. 17-36.
- Pálné Kovács Ilona (2009): *Regionális elit és a területi reform*. In: Pálné Kovács Ilona (szerk.): *A politika új színtere a régió*. Századvég, Budapest–Pécs, p. 200-206.

Scotoni, Pau Puig i (1996): A nemzeti megmaradás, a nyelvpolitika és a belső összetartozás katalán modellje. – *Pro Minoritate* 2. szám (nyár), p. 51-56.

Smith, David M. – Wistrich, Enid (2010): *Regional Government in England: democratic governance and central government direction*. Regional Studies Association International Conference (Pécs, 24th-26th May)

<http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2010/may-pecs/papers/Smith.pdf> (letöltés: 2010. 06. 30.)

Szoboszlai Zsolt – Murányi István (2000): Identitás-jellemzők a Dél-alföldi régióban. – *Tér és Társadalom* (14. évf.) 1. p. 27-49.

Widder, Roland (1998): Das Burgenland als Grenzerfahrung – Zur Identität einer Peripherie. In: Kriechbaumer, Robert (Hrsg.): *Liebe auf den zweiten Blick*. Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar, p. 63-96.

Publikációs lista

Folyóirat cikkek

Palkó Katalin (2007): A magyar közigazgatási mezoszint átalakításának kérdései az ezredfordulón. – *Politikai elemzések* (VII. évf.) 19. szám, p. 27-46.

Palkó Katalin (2009): Regionális identitás – Adalékok egy fogalom tisztázásához. *PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyv 2008-2009*, p. 204-215.

Palkó Katalin (2009): A középszint hazai problematikája az identitásalapú térfelosztás tükrében. – *Valóság* (LII. évf.) 12. szám, p. 44-58.

Palkó Katalin (2009): Mesterségesen létrehozott területi egység – regionális identitás(?) (Burgenland példája). – *Tér és társadalom* (XXIV. évf.) 4. szám, p. 207-224.

Palkó Katalin (2010): Katalónia – egy régió erős identitástudattal – *Régio* (XXI. évf.) 2. szám, p. 55-77.

Palkó Katalin (2010): Regionalizmus és fejlesztéspolitika: párhuzamos folyamatok Magyarországon és Angliában? – *Falu-Város-Régió* 2-3. szám, p. 35-39.

Palkó Katalin (2011): Mi hiányzik egy működőképes régióhoz – látlelet a Dél-dunántúli statisztikai régióról. – *Területi Statisztika* (XIII. (L.) évf.) 2. szám, p. 204-206.

Palkó, Katalin (2011 – megjelenés alatt): Identitätsbildung eines Bundeslandes – aus ungarischer Sicht. – *Burgenländische Heimatblätter* (73. Jahrg.) Heft 2, Eisenstadt

Konferencia előadások

VIII. Vajdasági Szabadegyetem – Kishegyes, 2009. július 2-5.; előadás: *A Vajdaság lehetőségei a „Régiók Európájában”*.

Palkó Katalin (2010): Vármegyétől a régió át a megyéig. In: Székely Tünde (szerk.): *XI. RODOSZ Konferenciakötet* (Romániai Doktorandusok és Fiatal Kutatók Szövetsége), Kolozsvár, p. 305-322.

Conference of Human Security and Global Transformation: New Challenges for Democracy, Civil Society and Sustainable Development – Budapesti Corvinus Egyetem, 2011. április 18.: *Politics and Regionalism mirrored in Hungarian Civil Society*.
(A konferenciakötet megjelenés alatt)